

Милош АРСИЋ,¹ мастер правник, докторанд
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

ДОИ: 10.5937/bezbednost2501143A

УДК: 174:347.965.3(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 7. 3. 2024. године

Ревизија: 2. 4. 2024. године

Датум прихватања: 14. 3. 2025. године

Правни, морални и безбедносни аспект откривања адвокатске тајне

Апстракт: Однос између адвоката и клијента сложен је друштвени однос, сачињен из више међусобних права и обавеза. Тајна је један од елемената тог односа. Овај важан елемент поменутог односа, поред бројних уређене правне стране, има и свој морални аспект, заснован на правима и дужностима установљеним путем моралних норми. Трећа димензија у коју је потребно смешити овај друштвени однос представља сферу безбедности, преваходно адвоката и клијента, као примарних учесника у односу, али истовремено и безбедности шире заједнице, закључно са националним нивоом сигурности. Истина је да адвокати у свом раду морају одржавати висок степен тајности. Међутим, чување тајне понекад захтева и већину откривања чињеница чије би откривање у неком случају можда било у „општем интересу”. Како су правна и морална норма две различите врсте друштвених правила и како на исти друштвени однос истовремено могу бити примењене обе наведене врсте друштвених правила, јасно је да се она могу слајати, али и наћи у односу колизије. Ипак, адвокатска обавеза чувања тајне витална је елемент обављања адвокатске професије. Без обавезе чувања поверљивих чињеница у тајности у односу на трећа лица, обављање адвокатске професије било би тешко замисливо.

Кључне речи: адвокатска тајна, правни оквир, безбедносни аспект, моралне дилеме.

¹ arsicmilos1991@gmail.com

Увод

Начело поверљивости један је од основних принципа на којима почива однос између адвоката и клијента. Поуздање у тајност података које је адвокат сазнао од клијента основни је предуслов за делотворно пружање правне помоћи, а самим тим и за остваривање принципа правне сигурности у оквиру датог правног поретка. Однос поверења између адвоката и клијента темељи се на дужности чувања тајне од стране адвоката. Наведена дужност дугог је века, а предвиђена је већ првим Законом о правозаступницима, донетим 1862. године, и као таква везана је за сам настанак адвокатури као самосталне професије. Предметна обавеза израз је привилегије поверљивости односа адвокат–клијент, чији корен и основне гаранције досежу до самих уставних одредаба. Уставом прокламована неповредивост интегритета човека у себи садржи неповредивост физичког и психичког интегритета појединца, али и неповредивост његове приватности и личних права (Марковић, 2008: 466). Право и обавеза чувања професионалне тајне представљају значајни гарант заштите приватности појединца заједно са Уставом зајемченим правима, попут права на неповредивост стана, неповредивост тајности писама, односно права на заштиту података о личности.²

На самом почетку, нужно је прецизно одредити сам појам и предмет адвокатске тајне, како би се избегли неспоразуми терминолошке природе, а самим тим и искључила могућност вишесмисленог тумачења, односно давања различитог значења наведеном појму. Као феномен, тајна је загонетног карактера и потпуно независно од своје стварне садржине често представља предмет интересовања свих оних који са њеном садржином нису упознати. Интимно својство које поседује, тајну смешта у сферу уског круга блиско повезаних људи или чак у приватну сферу једне једине особе. Језички је најприкладније одредити тајну као скуп чињеница са чијом су садржином појединац или одређена скупина упознати,

² *Устав Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006 и 115/2021.

али је не саопштавају другом појединцу односно скупини, у циљу остваривања или заштите извесних личних односно колективних интереса. (Ninčić, 2020: 61). Под широки спектар поменутих разноврсних информација могуће је сместити и сазнања о чињеницама која потенцијално представљају предмет адвокатске тајне.

Законом о адвокатури, као предмет адвокатске тајне одређене су чињенице које су од стране клијента или лица овлашћеног од клијента, поверене адвокату, односно чињенице чију је садржину адвокат, у случају у коме заступа, утврдио на други начин, у припреми заступања, током трајања или по престанку истог.³ На готово истовестан начин предмет адвокатске тајне одређен је и Кодексом професионалне етике адвоката. Опсег чињеница обухваћених адвокатском тајном додатно је проширен одредбама поменутог Кодекса и на сазнања до којих је адвокат дошао од лица чије је заступање одбио, као и на чињенице које је сазнао од супротне странке која му се, пре покретања поступка пред надлежним органом, обратила у циљу поравнања или посредовања.⁴ На први поглед уочљиво је да је предмет адвокатске тајне на овај начин одређен прилично широко. Дакле обавеза чувања тајне простире се и на чињенице које је адвокат сазнао и пре него што је дошло до заступања, дакле у његовој припреми, али и по окончању пружања правне помоћи. Круг чињеница обухваћених адвокатском тајном на извешан начин превазилази однос између адвоката и заступаног клијента, увођењем сазнања о чињеницама до којих је адвокат дошао од стране трећих лица, дакле супротне странке и особа чије заступање није прихватио. Поред тога, одредбама Закона о адвокатури и Кодекса професионалне етике адвоката, однос поверљивости између адвоката и клијента проширен је на трећа лица и увођењем дужности адвоката да се стара да особе запослене у његовој канцеларији такође поштују обавезу чувања предметне тајне.

³ *Закон о адвокатури*, Службени гласник Републике Србије, бр. 31/2011 и 24/2012 – одлука УС, члан 20, став 1.

⁴ *Кодекс професионалне етике адвоката*, Службени гласник Републике Србије, бр. 27/2012 и 159/2020 – одлука УС, правило 14.

Етичка одговорност адвоката и адвокатских приправника, као важних учесника правосудног система, произилази из чињенице да својим професионалним деловањем директно утичу на владавину права у једној земљи. Такође, поступање адвоката битно утиче на ниво поверења друштва према једној професији и самим адвокатима. Како однос адвокат–клијент несумњиво има облик и садржину друштвеног односа, он је регулисан разноврсним друштвеним нормама. Међу бројним и различитим правилима понашања, као најзначајнији регулатори овог друштвеног односа јављају се правна и морална норма. У контексту наведеног, потребно је са аспеката ових правила сагледати поступање адвоката као имаоца обавезе чувања адвокатске тајне, али и утврдити правне и моралне консеквенце у предвиђеним и непредвиђеним случајевима одступања од предметне дужности.

Правна регулатива

Као што је наведено, поступање адвоката са чињеницама које представљају адвокатску тајну од суштинског је значаја за остваривање принципа правне сигурности, односно за спровођење правде у оквиру једног правног поретка. Имајући то у виду, детаљна правна регулатива посвећена је том питању, како на унутрашњем, тако и на међународном нивоу. Када је реч о прописима домаћег позитивног права, дужност чувања адвокатске тајне регулисана је актима различите правне снаге. Приликом посматрања прописа уопште, важно је имати на уму чињеницу да њихова хијерархија не искључује могућност повезивања и међусобног допуњавања, већ ту могућност и претпоставља (Митровић, 1997: 18). Управо на тај начин потребно је посматрати и правне акте којима је регулисано питање чувања тајне од стране припадника адвокатске професије. Сходно положају који они заузимају на хијерархијској лествици правних аката, најпре треба поменути Устав Републике Србије, као акт највеће правне снаге у оквиру позитивног правног поретка. Иако одредбама Устава није непосредно регулисано питање дужности чувања адвокатске тајне, наведена обавеза недвосмислено почива на њему и представља практично остваривање Уставом зајемчених

права на људско достојанство, приватност и заштиту личних података (Tatić, 2014, 227).

На темељу Уставом зајемчених права, законским и подзаконским актима подробно је регулисано питање дужности чувања тајне од стране адвоката. Као посебан закон усмерен на адвокатску службу, којим су регулисана питања која се тичу права, обавеза и одговорности адвоката, Закон о адвокатури на експлицитан начин, као једну од основних дужности адвоката, прописује обавезу чувања адвокатске тајне. Како је предмет адвокатске тајне претходно већ утврђен, на овом месту је значајно поменути да наведени правни акт прописује временски неограничену дужност њеног чувања, уз обавезу адвоката да се стара да особе запослене у његовој канцеларији такође поштују наведену дужност, односно да место и уређење адвокатске канцеларије прилагоди условима неопходним за чување адвокатске тајне. Детаљно регулисање начина чувања адвокатске тајне, Закон о адвокатури препушта подзаконским актима, али је важно напоменути да је наведеним прописом предвиђена одговорност адвоката због повреде дужности чувања адвокатске тајне, и то у виду теже повреде дужности адвоката и угледа адвокатури.⁵

На законском нивоу, поред Закона о адвокатури као специјалног закона посвећеног вршењу адвокатске службе, питању адвокатске тајне посвећене су и одредбе других закона, како материјалних тако и процесних. Овде на првом месту треба истаћи важеће кривично законодавство и одредбе Кривичног законика, сходно којима је прописана новчана казна, односно казна затвора до једне године за адвоката који неовлашћено открије тајну коју је сазнао у вршењу свог позива.⁶ Свој допринос очувању адвокатске тајне, а тиме и остваривању начела поверљивости као једног од елемената правне сигурности, дају и одредбе важећих процесних закона. Тако је, сходно одредбама Законика о кривичном поступку, из дужности сведочења

⁵ Видети члан 7, став 3 Закона о адвокатури.

⁶ *Кривични законик*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019, члан 141.

искључено лице које би својим исказом повредило дужност чувања професионалне тајне. Одредбама наведеног акта истовремено је предвиђено извесно одступање од наведене забране, у случају сагласности лица у чију корист је установљена дужност чувања тајне, односно у случају другачије регулативе посебним прописом.⁷ Закон о парничном поступку на другачији начин регулише питање заштите тајности података до којих је адвокат дошао током заступања клијента. Наиме, одредбама предметног акта, лице које има сазнања о чињеницама које представљају професионалну тајну није по сили закона искључено из дужности сведочења, али му је на располагању могућност да свој исказ ускрати уколико би њиме повредио дужност чувања професионалне тајне.⁸ Истим чланом прописана је дужност председника већа да сведока упозори на могућност коришћења права на ускраћивање сведочења о поверљивим чињеницама (Петрушић, Симоновић, 2011: 511). На готово истоветан начин наведено питање регулисано је и у управном поступку, где је процесним одредбама адвокату остављена могућност да ускрати сведочење о чињеницама које је сазнао као пуномоћник.⁹

Самом начину чувања тајне од стране адвоката највише пажње посвећено је у правном акту који се на хијерархијској лествици правних аката налази испод закона. У питању је Кодекс професионалне етике адвоката, којим су детаљно регулисане обавезе адвоката у погледу чувања тајне. Сходно одредбама наведеног акта, адвокат је дужан да тајну чува и без посебног захтева клијента, сходно сопственом вредновању чињеница за које постоји интерес клијента да их трећа лица не сазнају. Као чин повреде дужности чувања адвокатске тајне прописано је изношење, односно проношење података чија је садржина поверљива, те је адвокат дужан да

⁷ Законик о кривичном поступку, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 одлука УС, члан 93.

⁸ Закон о парничном поступку, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020, члан 248.

⁹ Закон о општем управном поступку, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2016, 95/2018 – аутентично тумачење и 2/2023 – одлука УС, члан 125.

се уздржи од предузимања тих радњи, као и да истовремено упозори и обавезе своје сараднике у погледу таквог поступања. Посебна пажња посвећена је начину употребе средстава комуникације, у циљу спречавања било какве њихове злоупотребе на штету адвокатске тајне. У случају сумње да су разговори или други вид комуникације између адвоката и клијента предмет прислушкивања, односно надзора друге врсте, адвокат је дужан да о томе без одлагања обавести клијента.

Упоредноправно посматрано, законодавства околних земаља регулишу обавезу чувања тајне од стране адвоката на сличан начин као и домаће позитивно законодавство. У Хрватској, поред законом утврђене обавезе адвоката да као тајну чува свако сазнање о одређеним чињеницама до којег је дошао током заступања, тајност поверљивих података додатно је заштићена у погледу претреса адвокатске канцеларије и она не сме бити повређена.¹⁰ Законодавство Федерације Босне и Херцеговине дужношћу чувања тајне о чињеницама сазнатим током заступања клијента не обавезује само адвоката, већ и лица која су код њега запослена, односно чак и лица која су код њега некада била запослена.¹¹ На готово идентичан начин, обавеза чувања тајне за адвоката, његове запослене, односно његове некадашње запослене, прописана је и одредбама црногорског Закона о адвокатури.¹² За повреду дужности чувања адвокатске тајне црногорско законодавство, поред дисциплинске одговорности, прописује и кривичну одговорност, а предвиђена је могућност изрицања како новчане казне, тако и казне затвора у трајању до једне године.¹³ Одредбама хрватског Казненог закона, повреда дужности чувања адвокатске тајне инкриминисана је, али за разлику од српског и црногорског права, није предвиђена могу-

¹⁰ *Zakon o odvjetništvu*, NN – 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21, član 17.

¹¹ *Zakon o advokaturi Federacije Bosne i Hercegovine*, Sl. novine FBiH, br. 25/2002, 40/2002, 29/2003, 18/2005, 68/2005 i 42/2011, član 5.

¹² *Zakon o advokaturi*, Sl. list Republike Crne Gore, br. 79/06, 73/10 i 22/17, član 10.

¹³ *Krivični zakonik Crne Gore*, Sl. list Republike Crne Gore, br. 70/2003, 13/2004 – ispr., 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013 – ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 – dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020, član 171.

ћност изрицања новчане казне извршиоцу кривичног дела чија радња би се састојала у неовлашћеном откривању података сазнатих у обављању делатности. За потенцијалног учиниоца наведеног дела одредбама тамошњег кривичног закона прописана је казна затвора до једне године.¹⁴

У погледу правних аката наднационалног карактера, нужно је истаћи Кодекс адвокатске етике Европске уније, који питање поверљивости у односу између клијента и адвоката одређује као основно право и дужност адвоката и са тим у вези прописује стриктну дужност адвоката да без временског ограничења поштује поверљивост свих информација које је током пружања правне помоћи странци сазнао.¹⁵ Као и у претходно поменутих националним прописима, и тим правним актом су дужношћу чувања адвокатске тајне обухваћени и сарадници адвоката. На значај поверљивости у односу између клијента и адвоката, а посебно на њен утицај на квалитетно пружање адвокатске помоћи, указују значајни акти донети на нивоу Уједињених нација¹⁶ и Европске уније.¹⁷ Када се у обзир узме до сада наведено, уочљива је прилична уједначеност у погледу правне регулативе усмерене на адвокатску тајну и уопште на питање правног значаја поверљивости односа адвокат–клијент.

Безбедносни аспект чувања адвокатске тајне

Поред изложене правне стране, релација између адвоката и клијента може бити прожета још једном значајном друштвеном компонентом. Реч је о специфичном и сложенем друштвеном феномену безбедности. Пре разматрања проблема чувања адвокатске

¹⁴ *Kazneni zakon*, NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, član 145.

¹⁵ Code of Conduct for European lawyers, adopted at the CCBE Plenary Session held on 28 October 1988.

¹⁶ Basic Principles on the Role of Lawyers, Adopted by the Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 1990.

¹⁷ Recommendation No. R(2000)21 of the Committee of Ministers to member states on the freedom of exercise of the profession of lawyer, 2000.

тајне у безбедносном оквиру, потребно је мало ближе се упознати са овом веома значајном друштвеном сфером. Са етимолошког аспекта, термин „безбедност” своје порекло води од латинске речи *securitas*, што у буквалном преводу значи заштићеност, поузданост, извесност, односно одсуство опасности. Наведеној термилошкој констатацији могуће је придодати два термина енглеског језика, такође намењена означавању појма безбедности. Реч је о термину *security* и термину *safety*. Први превасходно означава „националну безбедност” као специфичну тежњу за очувањем кључних државних националних интереса, док други указује на специфичну способност деловања подобну да у разним ситуацијама искључи могућност наступања непожељних безбедносних ситуација (Гаћиновић, 2017: 88). У најширем смислу, питање безбедности општег је карактера и тиче се сваког људског деловања подобног да изазове извесне сигурносне консеквенце. Насупрот томе, безбедност у ужем смислу речи, схваћена као национална безбедност, подразумева изостанак страха, претњи, односно угрожавања физичког интегритета и душевног спокојства грађана једне државе (Гаћиновић, 2017: 89). Претензију ка заштити основних политичких, економских, социјалних и културних елемената у склопу једне државе такође је могуће подвести под њен безбедносни оквир (Кнежевић, 2016: 122-125). У вези са тим, безбедносна делатност усмерена је ка очувању поменутих вредности, односно спречавању и сузбијању обавештајне и субверзивне делатности страних обавештајних служби, односно унутрашњег и емиграционог политичког екстремизма и тероризма, али и различитих облика привредног, финансијског и организованог имовинског криминалитета (Мијалковић, 2011: 76).

Проблем чувања адвокатске тајне посматран са безбедносном аспекта могуће је истовремено сместити како у општи контекст људске сигурности, тако и у сферу заштите суштинских вредности одређене државе. Као што је већ речено, тајна представља скуп чињеница са чијом су садржином појединац или одређена група упознати, али је из одређених разлога не саопштавају другом појединцу, односно скупини. Обављајући своју професионалну делатност, адвокат може сазнати мноштво информација, почев од оних које у смислу ширих друштвених интереса представљају потпуно безначајна сазнања, па

све до оних чије се откривање, у циљу заштите есенцијалних вредности друштва, може јавити као особена нужда. Информације безбедносног карактера, односно сазнања о радњама којима се у опасност доводи опстанак основних политичких, економских, социјалних и културних вредности на којима почива једна држава, несумњиво спадају у групу чињеница чије је објављивање у општем друштвеном интересу. Друштвени је императив да људи поделе своја сазнања о чињеницама ове врсте, дакле сазнања о безбедносно „занимљивим” информацијама. Ипак, положај адвоката у погледу сазнања о чињеницама овог типа је, најблаже речено, специфичан. Снажни друштвени интерес заснован на заштити безбедности, односно заштити вредности којима је испуњена садржина појма безбедност, у колизији је са професионалним претензијама ка очувању односа поверења на релацији адвокат–клијент, који би разоткривањем тајне сазнате током обављања адвокатске делатности био несумњиво снажно уздрман. У том смислу, адвокат, као својеврсни повереник сазнате безбедносно значајне информације, дужан је да избалансира између супротстављених интереса и правилно процени који је од наведених значајнији, односно којем је потребно пружити заштиту у датој ситуацији.

Иако је правним последицама откривања адвокатске тајне посвећен део текста који предстоји, на овом месту је ипак сврсисходно указати на правни контекст сазнања безбедносно значајних информација од стране адвоката. Наиме, одредбама Кривичног законика, у глави посвећеној кривичним делима усмереним против правосуђа, прописана су два кривична дела чија је радња извршења одређена као нечињење, односно пропуштање да се пријави извршење одређеног кривичног дела. Реч је о такозваним правим кривичним делима нечињења, односно кривичним делима која је могуће извршити једино пасивним држањем, односно пропуштањем предузимања одређене законом прописане радње (Јованчевић, 2011: 355). Разлика између поменутих кривичних дела прописаних Кривичним закоником јесте у томе што радњу једног дела представља непријављивање припремања кривичног дела пре његовог извршења, дакле у моменту док је његово извршење могло да се спречи, док је радња другог кривичног дела усмерена на непријављивање већ учињеног кривичног дела и његовог учинио-

ца.¹⁸ Одредбама поменутог закона, у погледу другог кривичног дела, дакле непријављивања већ извршеног дела и његовог учиниоца, одговорност адвоката је искључена уколико је до сазнања о наведеном дошао као бранилац учињеног. Када је реч о непријављивању припремања кривичног дела, адвокат, попут свих других грађана, потпада под примену ове кривичноправне норме, уз напомену да се дужност пријављивања припремања дела односи на она кривична дела за која је могуће изрећи казну затвора од пет година или тежу казну. Имајући то у виду, јасно је да је намера законодавца усмерена на дужност пријављивања припремања кривичних дела чија је друштвена опасност већег интензитета. Међутим, не треба заборавити да одређена кривична дела за која је прописана казна блажа од пет година затвора такође могу изазвати велике последице по уже и шире безбедносне интересе. Карактер радње опасне по друштво, поред кривичног дела које објекту кривичноправне заштите наноси директне штетне последице, може имати и она радња којом су неке друштвене вредности на одређени начин само угрожене (Михајловски, 1975: 519). Како ће се адвокат опходити према информацији коју је сазнао обављајући своју делатност, а чија садржина указује на припремање извршења одређеног кривичног дела за које је могуће изрећи казну затвора у трајању мањем од пет година? Иако је, као правни професионалац, свестан да у предметном случају непријављивање припремања овог кривичног дела не би било инкриминисано, адвокат је истовремено свестан и могућности наступања одређених нежељених безбедносних последица, посредно везаних за његово нечињење. Да ли ће адвокат предметна сазнања третирали као професионалну тајну и тиме дати несумњиву предност релацији адвокат–клијент у односу на релацију адвокат–друштво иза које стоји очување колективних безбедносних интереса? Којим ће се критеријумима представник правне професије руководити у датом случају? Одговор на наведена питања условљен је међусобним утицајем различитих друштвених чињеница и околности, али свакако и личним својствима конкретног адвоката који се у оваквој ситуацији нађе. У вези са тим, безбедносни аспект којим је дужност чувања ад-

¹⁸ Видети чланове 331 и 332 Кривичног законика.

вокатске тајне прожета потребно је посматрати у ширем контексту, односно везати за правну регулативу усмерену на предметно поступање, али и моралну сферу човека, која ни на који начин не би смела да остане запостављена.

Правне последице откривања тајне

Обавеза адвоката у погледу чувања професионалне тајне, на релативно прецизан начин установљена је претходно наведеним правним прописима. Принудни поредак какав је правни, нормативно обавезује потчињене му појединце. Међу наведене, правном поретку потчињене индивидуе, свакако се морају сврстати и адвокати. Као и други адресати правне норме, и адвокат може у погледу ње поступати двојако. Прва и пожељнија опција своди се на доследну примену правила садржаног у диспозицији правне норме и представља савесно поступање адвоката, којим он ни на који начин не угрожава тајност информација о чињеницама које се сматрају поверљивим, односно не доводи те информације у опасност да буду откривене од стране трећих лица. Друга, мање пожељна могућност, огледа се у делању адвоката противно предметном правилу садржаном у диспозицији правне норме којом је обавезан на чување професионалне тајне. На наведени начин он повезује први и други део дате правне норме, односно њену диспозицију и санкцију (Visković, 1981: 202). Као и сваки други прекршилац диспозиције правне норме, адвокат је подложен примени другог правила из којег се дата норма састоји, односно примени санкције.

Услови под којима је адвокат овлашћен да сазнања о чињеницама које представљају професионалну тајну открије трећим лицима, најдетаљније су регулисани одредбама Кодекса професионалне етике адвоката. Одређена правила о одступању од дужности чувања адвокатске тајне садржана су и у Кривичном законiku РС, Законiku о кривичном поступку, Закону о парничном поступку, као и Закону о управном поступку. Дозвола од стране клијента учињена на несумњив начин, спречавање најављеног кривичног дела са знатном друштвеном опасношћу, одбрана адвоката у поступку који се против њега води по пријави или тужби клијента, као и заштита

интереса адвоката, односно његових блиских сродника и сарадника, представљају Кодексом прописане услове под којима адвокат може да открије садржину чињеница које се сматрају тајним.¹⁹ Додатним условом за коришћење права на откривање тајне предвиђена је дужност адвоката да, у складу са околностима конкретного случаја, о својој намери да открије предметну тајну без одлагања обавести лице на које се тајна односи.

Сам начин поступања адвоката приликом откривања професионалне тајне такође је регулисан, па је у складу са тим дужан да у највећој мери поштеди личност и интересе клијента. Иако су претходно наведена правила о одступању од дужности чувања адвокатске тајне формулисана прилично прецизно, ипак постоји простор за одређене недоумице и различита тумачења. Предмет екстензивног тумачења несумњиво може бити одредба Кодекса сходно којој је адвокат овлашћен да открије тајну у циљу заштите сопствених, односно интереса блиских сродника и сарадника, у случају да су предметни интереси објективно значајнији од садржаја тајне. Сваки тумач у наведеној одредби потенцијално може пронаћи сопствени смисао, јер је у одређеним ситуацијама готово немогуће егзактно утврдити који је интерес претежнији. Поред поменутих норми о одступању од дужности чувања адвокатске тајне, које садржи Кодекс, одредбе важећих материјалних и процесних закона такође предвиђају могућност откривања наведене тајне. Кривични законик, као основ ослобађања од казне, прописује откривање тајне од стране адвоката, у општем интересу или у интересу другог лица који је претежнији од интереса чувања тајне.²⁰ Одредбама Законика о кривичном поступку, на извешан начин предвиђен је и изузетак од правила којим се адвокатска тајна штити, јер адвоката као чувара професионалне тајне само условно искључује од дужности сведочења, дакле ако дужности чувања тајне није ослобођен посебним прописом или изјавом лица у чију корист је успостављена обавеза чувања тајне.²¹

¹⁹ Видети правило 16 Кодекса професионалне етике адвоката.

²⁰ Видети члан 141, став 2 Кривичног законика.

²¹ Видети члан 93, став 1 Законика о кривичном поступку.

Осим претходно наведених изузетака, дужност чувања адвокатске тајне је апсолутна и свако поступање адвоката противно одредбама прописа којим је утврђена обавеза чувања тајне води његовој одговорности, и то двојакој. На првом месту треба указати на кривичну одговорност адвоката због повреде дужности чувања професионалне тајне. Као што је већ наведено, Кривичним закоником Републике Србије, у глави кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, предвиђено је кривично дело неовлашћеног откривања тајне. Извршилац наведеног кривичног дела може бити адвокат, лекар или друго лице које је тајну чињеницу сазнало вршећи сопствени позив. Радња извршења састоји се у неовлашћеном откривању садржине чињеница које представљају тајну. Наведено кривично дело могуће је извршити активним поступањем, односно саопштавањем или на други начин чињењем доступним тајних чињеница лицу које није овлашћено да се са њиховом садржином упозна. Пасивно држање, односно неспречавање неовлашћеног лица да се упозна са садржином чињеница које представљају професионалну тајну, такође је могући начин извршења наведеног кривичног дела (Стојановић, 2021: 534). О извршењу предметног кривичног дела може се говорити једино у случају да је до откривања тајне дошло неовлашћено, односно да неким од важећих прописа није искључена обавеза чувања тајне. На субјективној страни, код извршиоца наведеног кривичног дела неопходно је постојање умишљаја, а извршилац мора истовремено бити свестан да је садржина чињеница које открива тајна, као и да то чини неовлашћено. Одредбама наведеног прописа предвиђен је посебан основ искључења противправности, у случају да су чињенице које су откривене, а које представљају тајну, откривене у општем интересу, односно у интересу другог лица, који је претежнији од интереса чувања тајне. Сходно одредбама важећег Кривичног законика, гоњење учиниоца наведеног кривичног дела предузима се по предлогу оштећеног.²²

Дисциплинска одговорност представља други вид одговорности за повреду дужности чувања професионалне тајне од стране

²² Видети члан 153, став 2 Кривичног законика.

адвоката. Одредбама Закона о адвокатури, као тежа повреда дужности и угледа адвокатуре предвиђена је повреда дужности чувања адвокатске тајне. Као санкција за наведену повреду, прописане су две различите дисциплинске мере – новчана казна и мера брисања из именика адвоката. Новчана казна за наведену повреду прописана је у распону од тридесетоструког па до шездесетоструког износа најниже награде за рад адвоката прописане тарифом важећом на дан изрицања дисциплинске мере. Тежа санкција прописана за повреду дужности чувања адвокатске тајне представља дисциплинску меру брисања из именика адвоката, коју је сходно важећем закону могуће изрећи за период од шест месеци па до трајног губитка права на бављење адвокатуром.²³ Како је одредбама Закона о адвокатури и Кодекса професионалне етике адвоката препуштено да уреди начин чувања професионалне тајне од стране адвоката, тако би у складу са његовим одредбама радњу извршења повреде дужности чувања тајне представљало изношење или проношење поверљивих података, односно чињење доступним поверљивих исправа трећим лицима. Орган надлежан да утврди одговорност адвоката за повреду дужности чувања тајне јесте дисциплински суд адвокатске коморе којој потенцијални учинилац повреде припада.

Откривање тајне и моралне дилеме

Када је реч о моралној страни обавезе чувања професионалне тајне од стране адвоката, наведену дужност нужно је посматрати кроз призму основних карактеристика моралне норме, као извора наведене обавезе. У том случају, конкретан друштвени однос између адвоката и клијента, и обавеза чувања тајне од стране адвоката, као саставни елемент предметног односа, смештају се под окриље моралне норме као регулатора дате друштвене ситуације. У вези са тим, потребно је поћи од безусловности, као једног битног атрибута сваке моралне норме. За адвоката као адресата моралног правила којим је установљена дужност чувања професио-

²³ Видети члан 77 Закона о адвокатури.

налне тајне, испуњење наведене обавезе треба да представља дужност саму по себи, потпуно изоловану и независну од спољашњих утицаја. Адвокат је дужан да као тајну чува сазнања о чињеницама које му је клијент поверио, управо због тога што је такво поступање морално исправно, а не у циљу прибављања некакве спољашње добробити, као су новчана корист или нови клијенти. Поштовањем наведене дужности адвокат ће испунити моралну обавезу коју има према самом себи, а у вези са тим и према клијенту, односно према професији и правном систему у целини.

Таквим морално исправним деловањем адвокат ће својим поступцима остварити вредност, и то не било какву, већ једну независну вредност, која није у служби било какве друге вредности или циља. Наведена аутономна вредност представља оно што је морално исправно, човечно, односно у крајњем случају – оно што је добро. Обавезност једног моралног правила налази се на линији између рационалног и емоционалног. С тим у вези, није погрешно рећи ни то да се поштовање моралном нормом установљене дужности може манифестовати и у извесној појави среће или поноса код њеног адресата. Морално исправно поступање недвосмислено подразумева извесно жртвовање, али наведена жртва на крају није ни приближна оствареној моралној вредности. Одбијање адвоката да своје сазнање о извесним тајним чињеницама у одређеном тренутку употреби, односно злоупотреби, зарад остваривања вишег моралног циља, на одређени начин представља жртвовање. Међутим, жртва која се огледа у пропуштеној шанси за добијање имовинске користи или заступање новог клијента, немерљива је са вредношћу оствареном датим морално исправним поступањем. Чистота пред самим собом и постојање свести о извршеној моралној обавези подобни су да брзо елиминишу све негативне ефекте који код моралног субјекта могу наступити услед изостанка извесних спољашњих добробити (Kvalnes, 2019: 11-19).

Како су правна и морална норма две различите врсте друштвених правила и како на исти друштвени однос истовремено могу бити примењене обе наведене врсте друштвених регулатора, јас-

но је да се они могу слагати, али и наћи у односу колизије. У контексту друштвеног односа између адвоката и клијента и обавезе чувања професионалне тајне од стране адвоката, као саставног елемента датог односа, занимљива је релација правне и моралне норме у једном специфичном случају. Наиме, у претходном делу текста наведени су правним прописима предвиђени случајеви одступања од дужности чувања професионалне тајне од стране адвоката. Дакле, у тим ситуацијама, саопштавање тајних информација, односно чињење тајних информација доступним, не представља повреду правне норме. Међутим, поставља се питање шта се у таквим случајевима дешава са моралном нормом и дужношћу чувања тајне која је њом установљена. Са социјалног становишта, спречавање извршења најављеног кривичног дела знатне друштвене опасности у потпуности је оправдан разлог откривања адвокатске тајне. Међутим, на овом месту треба указати на двојство, односно вишезначност морала и правила од којих је сачињен, односно на супротстављеност индивидуалне и друштвене стране моралне дужности. У вези с тим, могуће је да одређени субјект своју индивидуалну моралну дужност да у конкретном случају сачува тајност одређене информације доживљава интензивније од дужности да, у општем друштвеном интересу, пријављивањем надлежном органу осујети потенцијално извршење тешког кривичног дела. Откривање тајне у циљу заштите сопствених интереса, односно интереса блиских особа, недвосмислено води вредновању (рангирању) значаја поменутих интереса, с једне стране, и интереса очувања професионалне тајне, с друге стране. Како су основна обележја испуњења готово сваке моралне обавезе њена безусловност и тренутачност, основано се поставља питање имају ли уопште моралну вредност поступци некога ко на бази разума вага између моралне дужности, која је вредност сама по себи, и неког другог интереса.

Закључак

Чување адвокатске тајне обично се сматра обавезом адвоката да не открива поверљиве информације које сазна у обављању професије. У неким земљама, чување адвокатске тајне регулисано је правним нормама високог ранга. У таквим околностима адвокатска тајна представља такозвану „законску дискрецију” па је самим тим важнија од дискреције неких других професија. Заштита ових привилегованих података између осталог има за циљ успостављање владавине права, односно представља темељ демократског друштва и правне државе, а несумњиво поседује и специфичан безбедносни аспект. Осим правне и безбедносне стране, дужност чувања адвокатске тајне има и своју етичку страну. Традиционалне врлине као што су част, поштење и интегритет адвоката морају бити ван сваке сумње. Оне морају бити професионална обавеза адвоката и основ за стицање и очување поверења према адвокату. Морална мотивација омогућава адвокату да спроведе у дело изабрано морално решење и уздигне га изнад личног интереса или институционалних обавеза. Многима је за то потребна морална храброст да етичку мисао и бригу претворе у етичку акцију пружањем отпора искушењима да се не би компромитовали морални стандарди. Морално деловање пред супротним ситуационим притисцима често је далеко од норме. Ипак, морал је идеал коме треба тежити у правној пракси. У том смислу, значајну пажњу у будућности треба посветити и различитим истраживањима чији би резултати указали на пожељна понашања у правничкој професији, посматрана, између осталог и са етичког аспекта. Стављање акцента на моралну одговорност и одолевање ситуационим притисцима и искушењима допринеће очувању интегритета струке без ког би адвокатска пракса и правничка професија уопште биле потпуно незамисливе.

Литература

1. *Basic Principles on the Role of Lawyers*, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 07 September 1990.
2. *Code of Conduct for European Lawyers*, Adopted at the CCBE Plenary Session held on 28 October 1988.
3. Гаћиновић, Р. (2017). Национална безбедност као кључни фактор у функционисању модерне државе. *Војно дело*, 69(1): 87-97.
4. Јованчевић, Н. (2011). Извршилаштво и саучесништво кроз нечињење. *Анали Правног факултета у Београду*, 59(1): 345-366.
5. *Kazneni zakon*, NN, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22.
6. Klajn Tatić, V. (2014). Profesionalna tajna zdravstvenih radnika i razlozi za njeno otkrivanje. *Strani pravni život*, br. 3: 225-243.
7. Кнежевић, М. (2016). Национална безбедност на темељу националних интереса: Просторне димензије националне безбедности Србије. *Политика националне безбедности*, 7(2): 115-138.
8. *Кодекс професионалне етике адвоката*, Службени гласник Републике Србије, бр. 27/2012 и 159/2020 – Одлука УС.
9. *Кривични законик*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
10. *Krivični zakonik Crne Gore*, Sl. list Republike Crne Gore, br. 70/2003, 13/2004 – ispr., 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013 – ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 – dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.
11. Kvalnes, Ø. (2019). *Moral Reasoning at Work: Rethinking Ethics in Organizations*. Palgrave Macmillan.
12. Марковић, Р. (2008). *Уставно право и политичке институције*. Службени лист, Београд.
13. Мијалковић, С. (2011). Обавештајно-безбедносне службе и национална безбедност. *Безбедност*, 53(1): 74-92.

14. Михајловски, А. (1975). Појам друштвене опасности кривичног дела. *Анали Правној факултету у Београду*, 23(5-6): 517-534.
15. Митровић, Д. (1997). *Начела, облици, идеје, базирана из правне теорије*. Новинско-издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд.
16. Ninčić, Ž. (2020). *Tajna – Pojam, društvena uloga i mjere kaznenopravne zaštite, s posebnim osvrtom na neka rješenja u Republici Srbiji*, Zbornik radova „Razumijevanje novih sigurnosnih izazova”, VII. Међународна зnanstveno-stručna konferencija Zagreb, Hrvatska, 57-71.
17. Петрушић, Н. Симоновић, Д. (2011). *Коментар Закона о јарничном послоу*. Службени гласник, Београд.
18. *Recommendation No. R (2000)21 of the Committee of Ministers to member States on the freedom of exercise of the profession of lawyer*, 2000.
19. Стојановић, З. (2021). *Коментар Кривичној законика*. Службени гласник, Београд.
20. *Устав Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006 и 115/2021.
21. Visković, N. (1981). *Pojam prava*. Logos, Split.
22. *Закон о адвокатури*, Службени гласник Републике Србије, бр. 31/2011 и 24/2012 – Одлука УС.
23. *Законик о кривичном послоу*, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – Одлука УС и 62/2021 Одлука УС.
24. *Закон о јарничном послоу*, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 49/2013 – Одлука УС, 74/2013 – Одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.
25. *Закон о општем управном послоу*, Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2016, 95/2018 – аутентично тумачење и 2/2023 – Одлука УС.
26. *Zakon o advokaturi Federacije Bosne i Hercegovine*, Sl. novine FBiH, br. 25/2002, 40/2002, 29/2003, 18/2005, 68/2005 i 42/2011.
27. *Zakon o advokaturi*, Sl. list Republike Crne Gore, br. 79/06, 73/10 i 22/17.
28. *Zakon o odvjetništvu*, NN – 09/94, 117/08, 50/09, 75/09, 18/11, 126/21.

Legal, Moral and Security Aspects of Disclosure of Lawyer's Secret

Abstract: *The relationship between a lawyer and a client is a complex social relationship, made up of several mutual rights and obligations. Secrecy is one of the elements of that relationship. This important element of the aforementioned relationship, in addition to the legal side governed by regulations, also has its own moral aspect, based on the rights and duties established through moral norms. The third dimension into which this social relationship needs to be placed represents the sphere of security, primarily for the lawyer and the client as the primary participants in the relationship, but also for the security of the wider community, up to and including the national level of security. Lawyers must maintain a high degree of secrecy in their work. However, keeping a secret sometimes also requires the skill of concealing facts, the disclosure of which might be in the "public interest" in some procedures. As legal and moral norms are two different types of social rules, and as both mentioned types of social rules can be applied to the same social relationship at the same time, it is clear that they can be in agreement, but also found in a relationship of collision. Nevertheless, the obligation to keep secrets is a vital element of practicing the legal profession. Without the obligation to keep confidential facts secret from third parties, the legal profession would be unthinkable.*

Keywords: *lawyer's secret, legal framework, security aspect, moral dilemmas*